

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

ІВАНЮК БОГДАН МИХАЙЛОВИЧ

УДК 338.246.87:334.72]:005.332.5-043.83](477)

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Полтава – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Онищенко Володимир Олександрович,
Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»
Міністерства освіти і науки України,
ректор.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
Маргасова Вікторія Геннадіївна, Національний університет «Чернігівська
політехніка» Міністерства освіти і науки України, проректор з наукової роботи
(м. Чернігів);

доктор економічних наук, доцент **Бойко Аліна Василівна**, Київський
національний торговельно-економічний університет, професор кафедри
публічного управління та адміністрування (м. Київ).

Захист відбудеться 23 березня 2021 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 44.052.03 у Національному університеті «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка» Міністерства освіти і науки України за адресою: 36011,
м. Полтава, Першотравневий проспект, 24.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Міністерства освіти і науки
України за адресою: 36011, м. Полтава, Першотравневий проспект, 24.

Автореферат розіслано 22 лютого 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 44.052.03,
доктор економічних наук, професор

 О.В. Комеліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Складний трансформаційний процес в економіці України, який протікає під дією глобальних викликів, історичних чинників та економічних законів, непомірно затягнутий останнім часом супроводжується й кризовими явищами та негативними тенденціями розвитку бізнес-середовища. За останні тридцять років в Україні бізнес зазнав численних випробувань і продовжує перебувати в зоні економічної турбулентності.

Стійкість та стабільність економічної діяльності суб'єктів підприємництва залежать від впливу чинників зовнішнього підприємницького середовища, зокрема несподіваних змін ринкової кон'юнктури й умов діяльності в конкретному ринковому сегменті, недобросовісної конкуренції, інституційних деформацій, характеру взаємодії з органами публічної влади та інших. Сучасні тенденції ділової активності бізнесу демонструють його неготовність до викликів, кризових явищ та накопичення внутрішніх дисбалансів. Створення сприятливого бізнес-середовища як основи економічної безпеки бізнесу передбачає розв'язання проблем захисту прав і збалансування інтересів стейкхолдерів, адже економічна безпека бізнесу в сучасних умовах перетворюється на одну з основних конкурентних переваг суб'єкта господарювання та є передумовою економічного розвитку України.

Визначенню й узагальненню проблем економічної безпеки держави присвячено фундаментальні та прикладні дослідження вітчизняних учених, таких як: О. Барановський, Д. Буркальцева, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, В. Горбулін, Я. Жаліло, Т. Ковальчук, О. Комеліна, В. Маргасова, В. Мартинюк, С. Онищенко, С. Пирожков, А. Сухоруков, В. Шлемко, Н. Юрків та інші. Вплив зовнішнього середовища на підприємницьку діяльність з позицій менеджменту розглянуто такими вченими, як Ф. Котлер, Дж. А. Касліоне, М. Мескон, Р. Дункан, П. Друкер. Проблеми формування бізнес-середовища в Україні й вплив соціально-економічних чинників на ефективність діяльності суб'єктів господарювання висвітлено в дослідженнях науковців, таких як: І. Біла, А. Бойко, М. Мельник, Н. Насікан, С. Страшний, Г. Швець та ін. Дослідження концептуальних засад економічної безпеки підприємства наведені у роботах І. Бланка, З. Живко, О. Ілляшенко, О. Кириченка, Г. Козаченко, Т. Клебанової, В. Онищенка, Н. Роварчука, Г. Швиданенка, Л. Шемаєвої, С. Шкарлета, Л. Шульженко й інших. Високо оцінюючи ґрунтовні напрацювання та достатньо високий інтерес до сфери економічної безпеки підприємства, необхідно зазначити, що поза увагою вчених залишається проблема дослідження економічної безпеки бізнесу, впливу на неї бізнес-середовища з урахуванням конструктивної/деструктивної дії впливу чинників і загроз. Вирішення цієї проблеми набуває особливої гостроти в умовах епідеміологічної небезпеки та глобальних викликів. Динамізм і поліструктурність процесів формування й розвитку бізнес-середовища та його безпечне функціонування, недостатня їх дослідженість зумовили вибір теми, визначення мети і завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у межах науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» в рамках прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи за темою «Методологічні засади забезпечення соціально-економічної безпеки регіону» (номер держреєстрації 0118U001096, 2018–2019 рр.), у межах якої автором виокремлено концептуальні положення щодо формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища на регіональному рівні й обґрунтовано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки бізнесу з використанням індикаторного підходу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо формування й забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

Для досягнення поставленої мети в дисертації сформульовано та розв'язано такі завдання:

розкрити етапи еволюції наукових поглядів та узагальнити теоретичні підходи до визначення понять «безпека», «економічна безпека бізнесу»;

обґрунтувати передумови й чинники формування економічної безпеки бізнесу в умовах глобальних викликів і загроз;

дослідити вплив зовнішнього середовища на формування економічної безпеки бізнесу в Україні;

визначити сучасні тенденції бізнес-середовища в Україні та ідентифікувати загрози економічній безпеці бізнесу;

обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення методичних засад оцінювання економічної безпеки бізнесу з урахуванням інституційних деформацій;

оцінити вплив поширення тінізації економіки й корупційної складової на формування економічної безпеки бізнесу в Україні;

розробити орієнтири вдосконалення державної економічної політики щодо формування сприятливого бізнес-середовища та забезпечення економічної безпеки бізнесу;

запропонувати механізм формування інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки й удосконалення бізнес-середовища в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування і забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування економічної безпеки бізнесу й обґрунтування орієнтирів державної економічної політики та механізму вдосконалення бізнес-середовища в Україні.

Методи дослідження. Науково-теоретичною й методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення економічної теорії, сучасні теорії безпеки та управління національним господарством на засадах сталого розвитку.

У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, наукової абстракції та системного аналізу – при дослідженні теоретичних засад економічної безпеки бізнесу в Україні; економіко-статистичний і графічний – при визначенні тенденцій зміни рівня економічної безпеки бізнесу; порівняльного аналізу – у ході встановлення причиново-наслідкових зв'язків, класифікації й систематизації даних, кореляційно-регресійного аналізу – при встановленні залежності економічної безпеки бізнесу від інституційних деформацій; метод інтегрального оцінювання – при формуванні системи індикаторів економічної безпеки з урахуванням змін зовнішнього середовища; методи компаративного аналізу – при виявленні стимуляторів/дестимуляторів економічної безпеки бізнесу, математичного моделювання – при оцінюванні впливу інституційних чинників (тіньова економіка й корупція) на формування економічної безпеки бізнесу, системний підхід і аналіз – при обґрунтуванні механізму формування інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки й удосконалення бізнес-середовища в Україні.

Інформаційну та статистичну основу дисертації становлять законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, укази Президента України, статистичні дані Світового банку, Європейського Союзу, Державної служби статистики України, офіційні дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», матеріали інформаційно-аналітичних звітів міжнародних і вітчизняних економічних організацій, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у сфері управління національним господарством, економічної безпеки бізнесу, а також власні дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті проведеного дослідження отримано такі наукові результати:

удосконалено:

концептуальні засади формування економічної безпеки бізнесу, котрі передбачають визначення пріоритетів безпечного та сприятливого бізнес-середовища, підвищення рівня економічної безпеки шляхом удосконалення державної економічної політики й формування інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки та вдосконалення бізнес-середовища, що спрямовані на усунення бар'єрів, перешкод, ризиків, загроз, які змінюють умови реалізації потенціалу розвитку бізнесу в умовах посилення впливу глобальних викликів;

визначення сутності поняття «економічна безпека бізнесу», що, на відміну від існуючих підходів, розглянуто з позиції функціонального та захисного підходів як умови функціонування суб'єкта господарювання, за яких забезпечується стійкий розвиток бізнесу, ефективне використання усіх видів наявних ресурсів і підприємницьких можливостей, гармонізації інтересів бізнесу (захист права власності, належні умови функціонування, досконалість

інституційного забезпечення), спрямовані на захист від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпек;

підходи до систематизації особливостей прояву інституційних деформацій бізнес-середовища, а саме: тінізації економіки, поширення корупції, опортуністичної поведінки економічних агентів, рейдерства, ухилення від сплати податків, погіршення якісних характеристик власності та законодавчого забезпечення. Це дозволяє запровадити механізм зміни викривлення інституціональних форм економічної системи;

методичні засади оцінювання впливу загроз на економічну безпеку бізнесу з урахуванням середовища непрямого впливу, характерних корупційних загроз і тінізації економічної діяльності, що дало змогу ідентифікувати найбільш важливі проблеми економічної безпеки бізнесу, здійснити моделювання процесу впливу бізнес-середовища на економічну безпеку бізнесу, а також методичні підходи до оцінювання сприятливості бізнес-середовища та його критично важливих складових;

набули подальшого розвитку:

науковий підхід до визначення впливу негативних чинників на стан економічної безпеки бізнесу, який, на відміну від інших підходів, полягає в переході від безпечного до небезпечного стану економічної безпеки, що призводить до порушення стійкості, стабільності, здатності до розвитку бізнес-процесів;

підходи до визначення пріоритетів державної економічної політики, які вимагають переоцінювання ролі й впливу традиційних факторів на економічну безпеку бізнесу і формування бізнес-середовища (економічні, політичні, інституційні, інфраструктурні, соціокультурні та ін.); впровадження нових, більш дієвих економічних механізмів управління економікою як на рівні підприємств, так і країни в цілому, спрямованих на усунення бар'єрів, перешкод, ризиків, загроз, котрі змінюють умови реалізації потенціалу розвитку бізнесу в умовах посилення впливу глобальних викликів. Ці підходи, на відміну існуючих, передбачають оцінювання безпечного розвитку бізнесу України за критеріями креативності, інноваційності, технологічної активності підприємництва, що визначають присутність українського бізнесу в нових сегментах міжнародних ринків;

механізм формування безпекоорієнтованого середовища національної економіки, де на місце контролю з боку держави приходить розуміння необхідності створення умов для вільного розвитку бізнесу, а інституційні чинники мають діяти у напрямі забезпечення його безпеки, зменшення трансакційних витрат, підвищення ефективності та сприятливості бізнес-середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, методичні підходи та висновки, викладені в дисертаційній роботі, доведені до рівня прикладних рекомендацій, які у сукупності створюють обґрунтовану основу для побудови цілісної системи формування економічної безпеки бізнесу.

Отримані наукові результати, основні положення й пропозиції, які мають практичну значущість, пройшли апробацію та впроваджені у діяльність: Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) (довідка № 389 від 07.12.2020, м. Київ) при вдосконаленні механізмів управління економікою як на рівні підприємств, так і країни в цілому, спрямованих на усунення бар'єрів, перешкод, ризиків, загроз, що змінюють умови реалізації потенціалу розвитку бізнесу в умовах пандемії COVID-19; Співки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 75/1 від 17.12.2020) при розробленні Програми дій Ради та виконавчої дирекції Співки щодо запровадження механізму формування інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні; ТОВ «Рош Україна» (довідка № 342 від 10.12.2020) в процесі підготовки внутрішніх нормативно-правових документів, якими визначається порядок своєчасного виявлення та запобігання як зовнішнім, так і внутрішнім небезпекам та загрозам.

Результати науково-прикладних розробок доповнюють розділи фундаментальних курсів навчальних дисциплін, зокрема в процесі викладання таких як: «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства», «Сучасні наукові дослідження у галузі економічної безпеки», «Методологія наукових досліджень» у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (довідка № 52-9-1926 від 08.10.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому розроблено нові теоретичні положення, методологічні підходи та практичні рекомендації щодо формування економічної безпеки бізнесу в Україні. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Внесок автора в наукові праці, опубліковані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, у тому числі: Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство» (м. Полтава, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» (м. Полтава, 2019, 2020); Міжнародному науковому форумі «NEW ECONOMICS – 2019» (м. Київ, 2019); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції молодих вчених, студентів та аспірантів «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 2020); The XIII International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education» (Osaka, Japan, 2020); Международной научно-практической интернет-конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии» (Казахстан, 2020).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано в 13 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі 4 статті – у наукових виданнях, котрі рецензуються у

міжнародних наукометричних базах даних (із них 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав), 1 стаття – у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, шість тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5,3 друк. арк., з котрих 3,5 друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок комп'ютерного тексту, що містить 40 рисунків, 16 таблиць, а також 11 додатків. Список використаних джерел налічує 201 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й завдання, схарактеризовано методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію, публікації.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження економічної безпеки бізнесу в Україні»** розкрито сутність, зміст і структуру економічної безпеки бізнесу; досліджено передумови, чинники, загрози, інституційні деформації та вплив зовнішнього середовища на формування економічної безпеки бізнесу в Україні.

Зазначено, що економічна безпека є міждисциплінарним поняттям і розглядається на різних рівнях – від окремого індивіда до світової економіки. Дослідження сучасних наукових поглядів на сутність економічної безпеки бізнесу в межах інституційного, ресурсного та захисного підходів дало змогу виявити неоднозначність і багатоваріантність її тлумачення. З використанням засад ієрархічності та функціональності досліджено еволюцію понять «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека бізнесу» й етапи становлення економічної безпекології. Запропоновано визначення поняття «економічна безпека бізнесу» як умови функціонування суб'єкта господарювання та забезпечення стабільного розвитку бізнесу, ефективного використання всіх видів наявних ресурсів і підприємницьких можливостей, гармонізації інтересів бізнесу (захист права власності, належні умови функціонування, досконалість інституційного забезпечення), спрямованих на захист бізнесу від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпек. Такий підхід, на відміну від існуючих, характеризує економічну безпеку бізнесу з позиції безпеки національної економіки й має ознаки дуального впливу.

Однією із системоутворюючих ознак економічної безпеки країни є безпека бізнесу. Обґрунтовано науково-методологічний підхід щодо вибору інструментарію дослідження теоретичних основ, виявлення взаємозв'язків, передумов і чинників формування економічної безпеки бізнесу, сучасних тенденцій бізнес-середовища, перспектив формування безпечного бізнес-

клімату та підвищення рівня економічної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. Визначено, що формування системи безпеки національної економіки потребує забезпечення сприятливого економіко-правового середовища бізнесу, вільної підприємницької діяльності, розвитку бізнес-структур, що у цілому сприятиме стійкому розвитку держави.

Установлено, що економічна безпека бізнесу формується суб'єктами господарювання, умовами внутрішнього й зовнішнього бізнес-середовища, інститутами з їх взаємовідносинами, а також чинниками правового, політичного, економічного, соціокультурного характеру, які створюють умови для безпечного функціонування і розвитку бізнесу. Це дало змогу деталізувати об'єктно-суб'єктну характеристику економічної безпеки бізнесу. Об'єктно-суб'єктна структура економічної безпеки бізнесу специфічна й розгалужена. У ній присутні держава, регіон, бізнесові структури, громадські організації міста, органи публічного управління. Складна природа формування і розвитку бізнес-середовища та його дуальний об'єктно-системний характер породжують таку його властивість як багатоконтурність управління. Тому виникає необхідність гармонізації інтересів різних груп впливу (стейкхолдерів). Прагнення до задоволення інтересів одних стейкхолдерів та обмеження інтересів інших може негативно позначитися на економічній безпеці бізнесу. Водночас збалансованість інтересів різних стейкхолдерів є важливою передумовою формування як сприятливого бізнес-середовища, так і економічної безпеки бізнесу.

Досліджено передумови та чинники формування економічної безпеки бізнесу, які є характерними для України: низький рівень захищеності інтересів інвесторів, що стримує процеси як внутрішнього, так і зовнішнього інвестування й перешкоджає належному оновленню матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств, технічній модернізації економіки; нерозвиненість системи кредитної інформації, що є однією з перешкод подальшого розвитку вітчизняної системи кредитування, зокрема за напрямками: пришвидшення операцій кредитування, поліпшення довіри між фінансовими установами та суб'єктами підприємництва, зниження вартості кредитних ресурсів (її діапазону, доступності, обсягів інформації про кредитування юридичних осіб, наявної в державних реєстрах чи приватних бюро); критично низька ефективність (стосовно стимулювання ділової активності населення) системи оподаткування, що практично унеможлиблює прибуткову та прозору підприємницьку діяльність.

За результатами аналізу кількісних показників розвитку підприємництва є всі підстави стверджувати, що економічна безпека бізнесу в Україні перебуває на низькому рівні. Про це свідчать низький фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, низький рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, перевищення суми кредиторської заборгованості над дебіторською, збільшення частки підприємств, які не здійснюють фінансово-господарської діяльності, велика частка збиткових підприємств, що становить понад третину від усіх суб'єктів господарювання, мала середньомісячна

заробітна плата одного найманого працівника тощо. Більше того, в регіонах України все ще не створено сприятливого бізнес-середовища для забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Вірусна небезпека та її наслідки призвели до поглиблення наявних проблем розвитку бізнес-середовища України. Формування економічної безпеки бізнесу безпосередньо взаємопов'язано з погіршенням соціально-економічної ситуації у країні; посиленням зовнішнього конкурентного впливу; зниженням купівельної спроможності населення країни; збільшенням злочинності; зростанням випадків рейдерських атак для бізнесу; неодмінною умовою реструктуризації бізнесу на базі найсучасніших інформаційних технологій, що сприяють виникненню інформаційного та телекомунікаційного обладнання, яке вимагає своєрідного захисту; необхідністю підвищення конкурентоспроможності бізнесу тощо.

У другому розділі «**Аналіз інституційних деформацій та перешкод формуванню економічної безпеки бізнесу**» визначено сучасні тенденції бізнес-середовища в Україні й здійснено ідентифікацію загроз економічній безпеці бізнесу; обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення методичних засад оцінювання економічної безпеки бізнесу з урахуванням інституційних деформацій; оцінено вплив поширення тінізації економіки та корупційної складової на формування економічної безпеки бізнесу в Україні.

Ідентифіковано численні загрози економічній безпеці бізнесу ендегенного й екзогенного походження, а саме: недобросовісна конкуренція, корупція, промислове шпигунство, неефективна робота управлінської ланки, недбалість промислово-виробничого персоналу, неправильна оцінка поточного стану та кон'юнктури ринку, помилкові рішення, пов'язані з виробленням стратегії розвитку бізнесу, технологічна та виробнича відсталість суб'єктів господарювання. Визначено, що наявність взаємопов'язаних інституційних деформацій бізнес-середовища, а саме: тінізації економіки, поширення корупції, опортуністичної поведінки економічних агентів, рейдерства, ухилення від сплати податків, погіршення якісних характеристик власності та законодавчого забезпечення – є системними загрозами економічній безпеці бізнесу в Україні.

За результатами проведеного компаративного аналізу бізнес-середовища з використанням міжнародних рейтингових індексних систем встановлено, що правове й політичне зовнішнє середовище в Україні є несприятливим для ведення бізнесу, існують загрози, пов'язані з корупцією, недосконалістю законодавства у сфері регулювання бізнесу, недостатнім захистом інтелектуальної власності та майна суб'єктів господарювання у зв'язку з неефективністю роботи правоохоронних органів і судової влади, труднощами в залученні фінансових ресурсів через нерозвинений фондовий ринок, а також макроекономічною нестабільністю, низьким рівнем фінансової й інвестиційної свободи бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1

Позиції України за індикаторами Індексу легкості ведення бізнесу

№ з/п	Індикатори бізнес-середовища	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
		Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг
1	Реєстрація підприємств	93,9	30	94,4	20	91,0	52	91,1	56	91,1	61
2	Отримання дозволів на будівництво	61,4	140	61,4	140	75,8	35	76,9	30	81,1	20
3	Підключення до електромереж	54,8	137	58,4	130	58,8	128	59,2	135	62,5	128
4	Реєстрація власності	69,4	61	69,6	63	69,6	64	69,7	63	71,3	61
5	Доступ до кредитів	75,0	19	75,0	20	75,0	29	75,0	32	75,0	37
6	Захист прав інвесторів	53,3	88	56,7	70	55,0	81	58,3	72	68,0	45
7	Оподаткування	70,7	107	72,7	84	80,8	43	79,4	54	78,1	65
8	Міжнародна торгівля	63,7	109	64,3	115	64,3	119	77,6	78	80,1	74
9	Забезпечення виконання контрактів	57,1	98	59,0	81	59,0	82	63,6	54	63,6	63
10	Ліквідація підприємств	31,0	141	27,5	150	28,2	149	31,7	145	31,4	146

Джерело: складено автором за рейтингом IDB Світового банку

Визначено стимулятори та дестимулятори економічної безпеки бізнесу в Україні й установлено, що підвищення рівня захисту прав інвесторів, спрощення процедури отримання дозволів на будівництво, реєстрації власності та сприяння міжнародній торгівлі в сукупності справили стимулюючий вплив на легкість ведення бізнесу в Україні й компенсували негативну динаміку за показниками легкості сплати податків, реєстрації бізнесу, розв'язання проблем неплатоспроможності підприємств, доступу до кредитів та забезпечення виконання контрактів.

Здійснено ідентифікацію впливу тіньової економіки в Україні, рівень якої за розрахунками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у січні–березні 2020 р. склав 31 %, а за методикою Світового банку – 40,2 % від обсягу офіційного ВВП (рис. 1). З'ясовано, що за міжнародним рейтингом сприйняття корупції Україна оцінена як найкорумпованіша країна Європи, маючи лише 33 бали зі 100 можливих і займаючи 117 місце серед 180 досліджуваних країн світу.

Зроблено висновок, що тінізація та корупція є реальними загрозами за деструктивного впливу яких погіршуються показники підприємницької діяльності, формується абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки бізнесу й держави в цілому – лише 49 % за підсумками 2019 р.

Установлено відсутність єдиного комплексного методичного підходу до оцінювання рівня та ідентифікації загроз економічній безпеці бізнесу через несформованість понятійно-категоріального апарату економічної безпекології, велику кількість підходів до виділення її функціональних складових, визначення переліку індикаторів з урахуванням галузевої приналежності бізнесових структур й особливостей їх фінансово-економічної діяльності.

Рис. 1. Вплив загроз на бізнес-тенденції та рівень економічної безпеки України у 2010 – 2019 рр.

Джерело: побудовано автором

Розроблено методичний підхід до виявлення й оцінювання впливу загроз на економічну безпеку бізнесу, що передбачає застосування індикаторного підходу, відбір за результатами компаративного аналізу сукупності індикаторів, котрі характеризують бізнес-середовище та з використанням критичних обмежень відображають вплив реальних і потенційних загроз на економічну безпеку бізнесу (рис. 2).

Апробацію запропонованого методичного підходу до виявлення й оцінювання впливу загроз на економічну безпеку бізнесу здійснено на прикладі інституційних деформацій, таких як тіньова економіка й корупція, які є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та становлять реальні загрози формуванню економічної безпеки бізнесу в Україні.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що оцінка економічної безпеки бізнесу істотно пов'язана з оцінками рівня тіньової економіки та рівня корупції в Україні (рис. 3). Розраховані значення коефіцієнтів еластичності засвідчили, що зі зростанням рівня тіньової економіки на 1% відбувається зниження рівня економічної безпеки бізнесу на 0,91%, а зі зростанням індексу сприйняття корупції на 1% відбувається підвищення рівня економічної безпеки бізнесу на 0,75%.

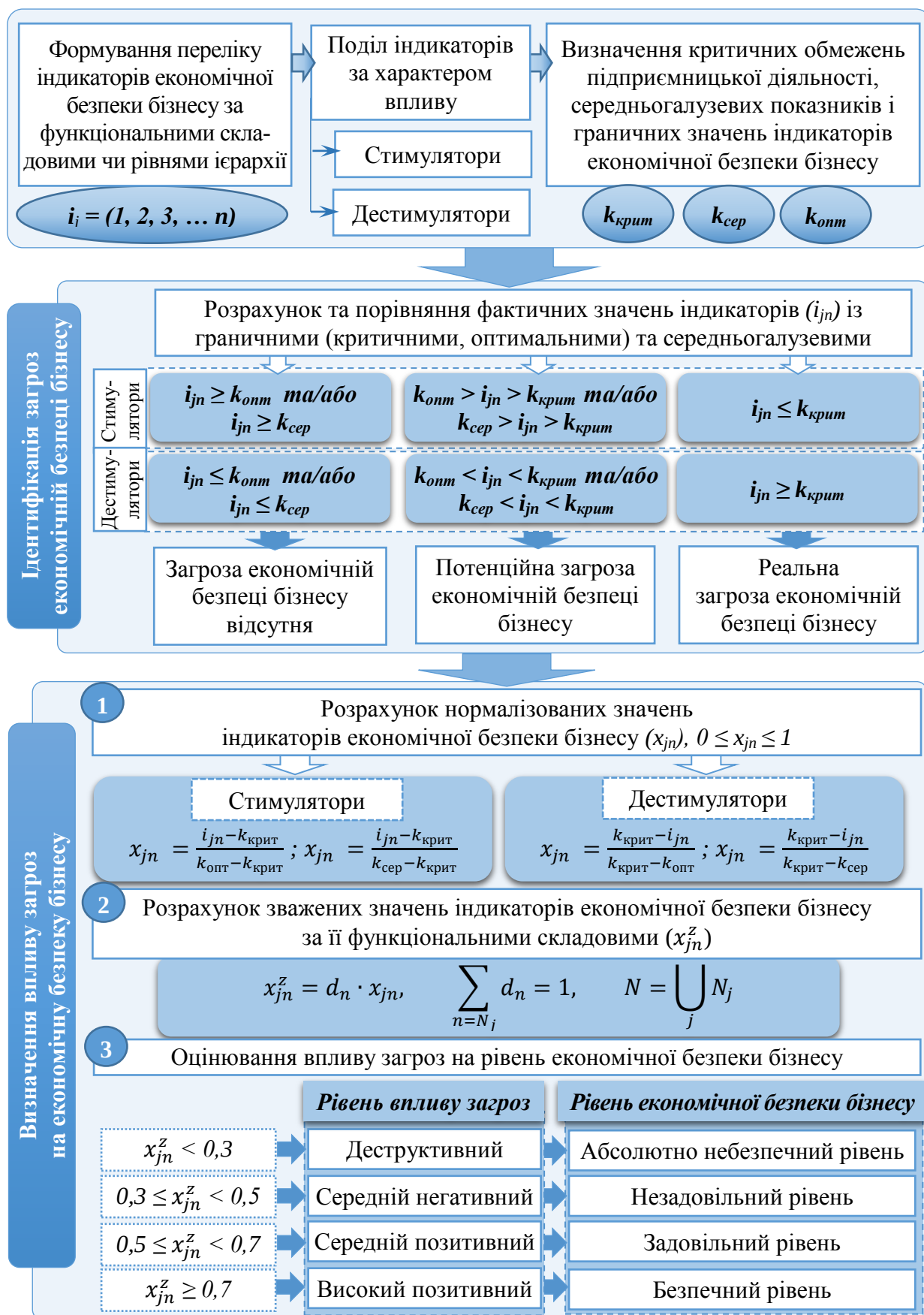

Рис. 2. Методичний підхід до виявлення та оцінювання впливу загроз на економічну безпеку бізнесу

Джерело: складено автором

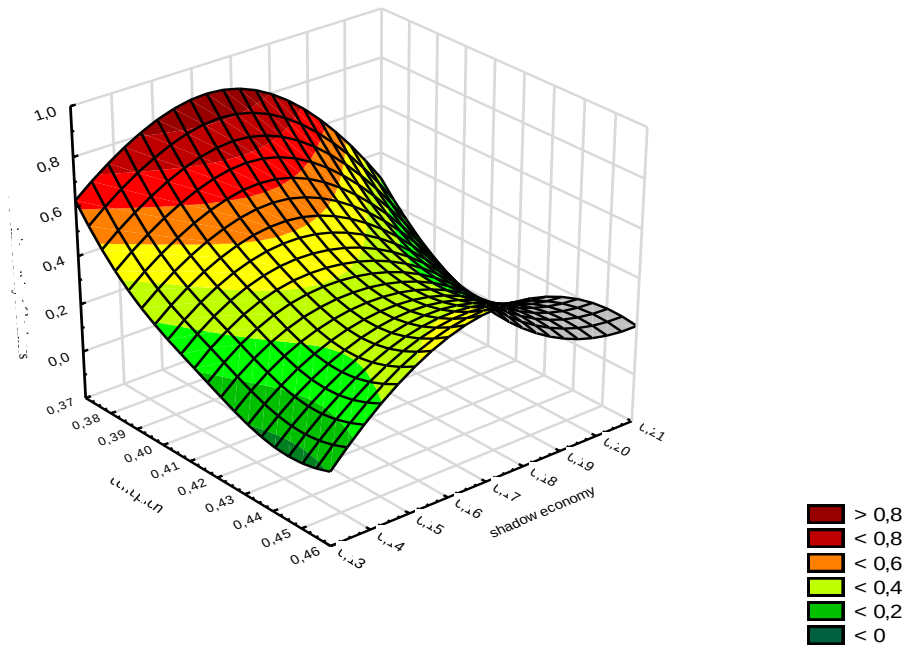

Рис. 3. Залежність рівня економічної безпеки бізнесу від рівня тіньової економіки та корупції в Україні

Джерело: розраховано та побудовано автором

Виявлено, що масштаби неформальної діяльності у різних секторах економіки значно різняться. Так, сфера послуг і сільське господарство, де немає потреби у значних витратах капіталу, характеризуються найвищим рівнем тінізації, проте разом із цим, в Україні є парадоксальним високий рівень тінізації у сфері будівництва (майже 50% у 2019 р.), що в тому числі зумовлено надмірним поширенням корупції, яка стала чинником, який реально загрожує економічній безпеці бізнесу, держави та національній безпеці в цілому.

У зв'язку з відсутністю лонгітюдних чи порівняльних досліджень корупції, неможливістю порівнювати й співвідносити різні показники в часі через відсутність єдиної методології та універсальних індексів на національному рівні з метою визначення причин виявлених тенденцій у бізнес-середовищі здійснено власне анонімне експериментальне дослідження «Стан корупції в Україні у 2019 р.». Проведене соціологічне опитування дало змогу виявити, що загальний рівень сприйняття корупції в Україні є дуже високим, адже 53,6% з 1145 респондентів, у тому числі суб'єктів малого, середнього й великого бізнесу різних сфер економічної діяльності, вказали, що вони стикалися з проявами корупції протягом останніх 12-ти місяців.

За результатами опитування неефективність державного управління, низький рівень відкритості й прозорості діяльності посадовців, недосконале законодавство, відсутність надійного страхування та державних гарантій перешкоджають відкритому залученню в економіку внутрішніх та іноземних інвестицій, водночас створюються передумови для проникнення організованої злочинності у сферу легального бізнесу.

За результатами компаративного аналізу бізнес-середовища, вивчення інституційних чинників, оцінювання впливу системних загроз із використанням методів економіко-математичного моделювання у роботі кількісно визначено параметри, що характеризують процес формування економічної безпеки бізнесу в сучасних умовах, і виконано моделювання процесу впливу бізнес-середовища на економічну безпеку бізнесу (формула (1)) з урахуванням систематичного (ринкового) ризику.

$$\begin{aligned}
 M_{\text{ЕББ}} &= D_{\text{БС}} \cap f: W_{\text{БС}} \left(\bigcup_j r_j \leftrightarrow (PT \cap PK_j \cap R_{NE}) \right) = \\
 &= D_{\text{БС}} \left((R_{NE} \cap ЗЧ \cap ТЕ \cap К \cap ДР) \leftrightarrow \bigcup_j R_j \leftrightarrow Б \right) \cap f: W_{\text{БС}},
 \end{aligned} \tag{1}$$

де $M_{\text{ЕББ}}$ – модель впливу бізнес-середовища на економічну безпеку бізнесу; $D_{\text{БС}}$ – детермінанти бізнес-середовища; $W_{\text{БС}}$ – вплив бізнес-середовища; r_j – систематичний (ринковий) ризик в j -ій галузі національної економіки; PT – ринкова турбулентність; PK_j – рівень конкуренції в j -ій галузі національної економіки; R_{NE} – національна економіка; R_j – сфери виникнення загроз економічній безпеці бізнесу в j -ій галузі національної економіки; $ЗЧ$ – зовнішні чинники, що впливають на національну економіку; $ТЕ$ – тіньова економіка; $К$ – корупція; $ДР$ – недоліки регулювання господарської діяльності; $Б$ – бізнес.

Використання інструментарію економіко-математичного моделювання дозволяє визначити поточний стан бізнесу під впливом реальних і потенційних загроз бізнес-середовища, спрогнозувати їх вплив на цільові параметри безпеки та сформулювати напрями запобігання й мінімізації загроз економічній безпеці бізнесу.

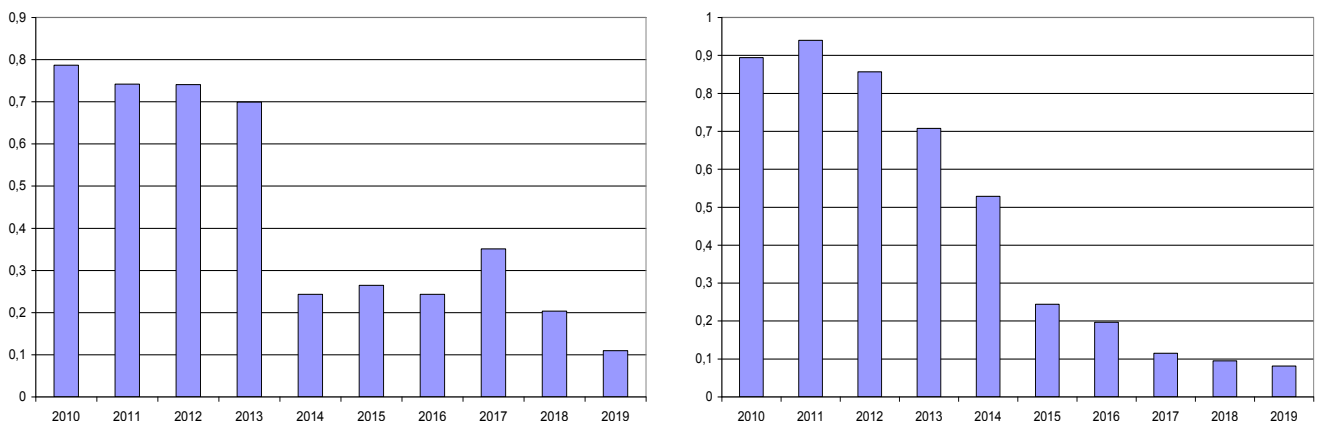
У третьому розділі «**Напрями підвищення рівня економічної безпеки бізнесу**» запропоновано схему визначення нових пріоритетів державної економічної політики щодо формування сприятливого бізнес-середовища й забезпечення економічної безпеки бізнесу; розроблено методичний підхід до оцінювання керованості та результативності використання ресурсного потенціалу складових бізнес-середовища; запропоновано механізм формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища й інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки в умовах посилення глобальних викликів та міжнародної конкуренції.

Запропоновано схему визначення пріоритетів державної економічної політики в Україні щодо формування сприятливого бізнес-середовища та зміцнення економічної безпеки бізнесу; уточнено її зміст і сукупність вимог та інструментів щодо економічної, соціальної й інституційної складової цієї політики з метою забезпечення економічної безпеки бізнесу в умовах посилення впливу глобальної економіки; обґрунтовано доцільність переоцінювання ролі та

впливу традиційних факторів на економічну безпеку бізнесу і формування бізнес-середовища (економічні, політичні, інституційні, інфраструктурні, соціокультурні та ін.); упровадження нових, більш дієвих економічних механізмів управління економікою як на рівні підприємств, так і країни в цілому, спрямованих на усунення бар'єрів, перешкод, ризиків, загроз, що змінюють умови реалізації потенціалу розвитку бізнесу в умовах посилення впливу глобальних викликів.

Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання керованості та результативності використання ресурсного потенціалу складових бізнес-середовища. Установлено, що найбільш загрозливою складовою забезпечення безпеки бізнес-середовища є інфраструктурна складова України. Здійснено оцінювання ресурсного потенціалу й результативності управління розвитком інфраструктури України шляхом розрахунку в динаміці відповідних інтегральних оцінок за всіма видами транспорту (рис.4).

Критичний стан інфраструктури (до 90 % доріг загального користування мають надвисокий рівень зносу, матеріальне забезпечення залізничного транспорту зношене майже на 100 %, індекс ефективності логістики становить 2,22, що у майже вдвічі нижче, ніж у Польщі) є вагомим бар'єром розвитку бізнесу, що поряд з особливостями митного законодавства призводить до зниження торговельної активності бізнесу.

а) Інтегральна оцінка ресурсного потенціалу інфраструктури України

б) Інтегральна оцінка результативності використання інфраструктури України

Рис. 4. Інтегральна оцінка ресурсного забезпечення інфраструктури та результативності її використання в Україні у 2010 – 2019 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором

Унаслідок такого стану інфраструктури транзитний потенціал держави використовується лише на 25–30 %, знижується інвестиційна привабливість країни у цілому, ускладнюється зовнішньоекономічна діяльність бізнесу. Проте зростання інтегрального показника ресурсного забезпечення інфраструктури України на 1 % приводить до очікуваного підвищення інтегрального показника результативності управління цією системою на 2,14 %.

Базисом формування механізму забезпечення безпекоорієнтованого бізнес-середовища визначено чотири основні блоки: науково-методичний; науково-методологічний; блок пріоритетів державної економічної політики щодо збалансування ринкових й інституційних чинників формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища; блок механізмів та інструментів (ринкові механізми, спрямовані на забезпечення конкурентного середовища, нормативно-правовий, організаційний, економічний, соціальний). Такий підхід дає змогу визначити зовнішні й внутрішні загрози економічній безпеці, які тривалий час накопичувалися в економічній та інституційній сферах і досі залишаються нерозв'язаними, а в умовах світової кризи (у тому числі пов'язаної з пандемією коронавірусної інфекції COVID-19) супроводжуються поглибленням негативних тенденцій.

Визначено, що критерієм оцінювання ефективності державної економічної політики є забезпечення інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та їх збалансування з інтересами суспільного розвитку, що трансформується у показник економічної безпеки бізнесу. Додатковими критеріями ефективності такої політики є: темпи нарощування підприємницького потенціалу в нових високотехнологічних чи креативних сегментах економіки; зростання повної зайнятості населення й звуження сегмента неформальної зайнятості; зростання обсягів податкових платежів до бюджету; формування конкурентних позицій українського бізнесу на внутрішніх і зовнішніх ринках; підвищення рівня сприятливості середовища у середині країни та на міжнародних ринках; підвищення рівня ділової активності бізнесу; подолання диспропорцій у структурі економіки; зниження рівня економічної безпеки територіальних громад.

Пропонований механізм має формувати системний вплив на забезпечення економічної безпеки й удосконалення бізнес-середовища, а його інтегрований характер є результатом цільової трансформації інститутів, макроекономічного середовища, збільшення масштабів ринку, розвитку фінансового ринку, забезпечення ефективності ринку праці, ринку товарів, модернізації інфраструктури, запуску технологічних інновацій та підвищення рівня технологічної готовності бізнесу. Зрозуміло, що забезпечення ефективності економічних моделей розвитку України передбачає визначення орієнтирів новітніх структурних зрушень у національній економіці, вдосконалення організаційно-інформаційних і функціональних складових національної системи управління та її ієрархічних підсистем (регіональних, галузевих тощо).

Отже, державна економічна політика має забезпечувати сприятливі умови формування бізнес-середовища, створювати базові умови розвитку бізнесу, забезпечувати модернізацію існуючих засобів, методів, інструментів з урахуванням нових координат економічного розвитку та завдань забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати теоретичні положення й розробити методичні та практичні рекомендації щодо формування й забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. Отримані теоретико-методичні та прикладні результати дають підстави для таких висновків.

1. Теоретично узагальнено та досліджено еволюцію понять «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека бізнесу» й етапи становлення економічної безпекології. Запропоновано визначення поняття «економічна безпека бізнесу», яке розглянуто з позиції функціонального та захисного підходів як умов функціонування суб'єкта господарювання, за якого забезпечується стабільний розвиток бізнесу, що слугує теоретичним підґрунтям для створення концептуального підходу до формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в сучасних умовах.

2. Досліджено передумови й чинники формування економічної безпеки бізнесу на різних рівнях ієрархії на предмет сприятливості бізнес-середовища, умов ведення підприємницької діяльності та рівня захисту суб'єктів господарської діяльності. Визначено основні проблеми національної економіки, котрі посилюють необхідність формування безпекоорієнтованих умов ведення бізнесу, а саме: відсутність обґрунтованої програми соціально-економічного розвитку країни; втрата державного контролю над природними монополіями, ослаблення регулюючої ролі держави в їх цінovій політиці; руйнування системи відтворення виробничого потенціалу; низький рівень захищеності інтересів інвесторів; низька ефективність системи оподаткування й ін.

3. Доведено, що стан бізнес-середовища в Україні характеризується наявністю значних інституційних деформацій, які посилюють негативний вплив зовнішнього середовища та провокують появу численних загроз економічній безпеці бізнесу ендогенного й екзогенного походження, а саме: недобросовісна конкуренція, промислове шпигунство, зловживання положенням посадових осіб, неефективна робота управлінської ланки, недбалість промислово-виробничого персоналу, неправильна оцінка поточного стану та кон'юнктури ринку, помилкові рішення при виробленні стратегії розвитку бізнесу, технологічна й виробнича відсталість суб'єктів господарювання.

4. Удосконалено та апробовано методичний підхід до виявлення й оцінювання впливу загроз на економічну безпеку бізнесу з використанням критичних обмежень до індикаторів системних загроз та інституційних деформацій, що дозволяє здійснювати ранжування деструктивних чинників, відстежувати загрозливі тенденції, які виступають дестимуляторами економічного розвитку та динамічної рівноваги бізнесу в умовах нестабільності, прогнозувати їх вплив для мінімізації та нейтралізації загроз економічній безпеці бізнесу.

5. Установлено залежність і досліджено чутливість інтегральної оцінки економічної безпеки бізнесу до рівня тіньової економіки та корупції, які є найбільшими за обсягами й соціально-економічними наслідками загрозами. Оцінити ступінь поширення й секторальні тенденції тінізації економіки, а також

корупційну складову бізнесу з використанням анонімного експериментального соціологічного опитування, що дозволило здійснити моделювання впливу бізнес-середовища на економічну безпеку бізнесу з урахуванням впливу інституційних деформацій, недоліків регулювання господарської діяльності та дії зовнішніх чинників, які впливають на функціонування національної економіки.

6. Запропоновано нові підходи до визначення пріоритетів державної економічної політики, що вимагають переоцінювання ролі й впливу традиційних факторів на розвиток бізнесу і формування бізнес-середовища та впровадження нових, більш дієвих економічних механізмів управління економікою на рівні як підприємств, так і країни в цілому, спрямованих на усунення бар'єрів, перешкод, ризиків, загроз, що змінюють умови реалізації потенціалу розвитку бізнесу в умовах посилення впливу глобальних викликів.

7. Обґрунтовано сукупність напрямів підвищення дієвості механізмів подолання ризиків, зі урахуванням існуючих особливостей економічної, політичної та соціокультурної ситуації в Україні. Запропоновано нові критерії оцінювання сучасної економіки України (креативність, інноваційність, технологічна активність підприємництва), що визначають присутність українського бізнесу в нових сегментах міжнародних ринків.

8. Доведено доцільність запровадження нового механізму організації підприємницької діяльності, де інституційні чинники мають діяти у напрямі забезпечення безпеки бізнесу, зменшення трансакційних витрат, забезпечення ефективності та сприятливості бізнес-середовища. Розроблено підхід щодо визначення критично важливих складових інфраструктури розвитку бізнесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Іванюк Б. М. Вимірювання та оцінювання рівня корумпованості держави в сучасних умовах / С. В. Онищенко, Б. М. Іванюк, Д. В. Голозубова // Економіка і регіон. – 2017. – № 6 (67). – С. 17–27. *Особистий внесок: досліджено методи оцінювання корупції, проведено й узагальнено соціологічне опитування у вигляді формалізованого особистого інтерв'ю, націленого на вивчення ділової корупції.*

2. Ivanyuk B. The impact of the external environment on the economic security of Ukrainian business / S. Onyshchenko, O. Maslii, B. Ivanyuk // Economics and Region. – 2020. – № 1 (76). – P. 22–29. *Особистий внесок: виконано аналіз динаміки ключових показників регуляторного клімату в Україні, визначено конструктивний та деструктивний вплив чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку бізнесу.*

3. Іванюк Б. М. Компаративний аналіз безпекоорієнтованості бізнес-середовища в Україні / Б. М. Іванюк // Вісник Херсонського національного технічного університету. – Херсон : ХНТУ, 2020. – № 3 (74). – С. 171–176.

4. Іванюк Б. М. Нові орієнтири державної економічної політики щодо формування сприятливого бізнес-середовища та забезпечення безпеки бізнесу / Б. М. Іванюк // Фінансовий простір. – 2020. – № 3 (39). – С. 183–190.

Статті в наукових виданнях іноземних держав та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

5. Ivanyuk B. The Impact of External Threats to the Economic Security of the Business / S. Onyshchenko, O. Maslii, B. Ivanyuk // 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System : Collection of scientific articles. – Paris : Atlantis Press, 2019. – P. 156–160. *Особистий внесок: виділено основні завдання побудови системи економічної безпеки бізнесу з урахуванням основних об'єктів та суб'єктів безпеки.*

6. Ivanyuk B. Methodical Approach to Optimization of Housing Cost in the Housing Market of Ukraine / O. V. Komelina, L. H. Shcherbinin, S. A. Shcherbinina, B. M. Ivanyuk // ICBi 2019 : Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations. – P. 609-616. (Scopus). *Особистий внесок: досліджено особливості розвитку будівельного бізнесу.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Іванюк Б. М. Об'єктно-суб'єктна характеристика змісту поняття «економічна безпека бізнесу» / Б. М. Іванюк // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, 15 груд. 2017 р. – 25 січ. 2018 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2018. – С. 194-196.

8. Ivanyuk B. Problems of ensuring the economic security of business // Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15 жовт. 2019 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2019. – С. 106-108.

9. Іванюк Б. М. Виклики економічній безпеці бізнесу в умовах діджиталізації / О. А. Маслій, Б. М. Іванюк // NEW ECONOMICS : матеріали Міжнар. наук. форуму «NEW ECONOMICS – 2019» (м. Київ, 14-15 листоп. 2019 р.): в 2 т. / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – К. : ІЕП НАН, 2019. – Т. 1. – С. 86-89. *Особистий внесок: виявлено та систематизовано виклики економічній безпеці бізнесу в процесі ґрунтовної трансформації національної економіки під впливом процесів цифровізації.*

10. Іванюк Б. М. Характеристика бізнес-середовища та особливості його формування в Україні / Б. М. Іванюк, І. В. Турчин // Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених, студентів та аспірантів, 11 черв. 2020 р., м. Полтава. – Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. – С. 193-197. *Особистий внесок: охарактеризовано детермінанти середовища прямого та непрямого впливу на економічну безпеку бізнесу в Україні.*

11. Іванюк Б. М. Небезпека пандемії COVID-19 економічній безпеці бізнесу в Україні / О. А. Маслій, Б. М. Іванюк // The XIII International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education» (September 9-11, 2020). – Osaka, Japan : CPN Publishing Group, 2020. – P. 195-199. *Особистий внесок: узагальнено особливості впливу пандемії COVID-19 на економічну безпеку бізнесу та визначено напрями державної підтримки бізнесу в умовах кризи.*

12. Иванюк Б. М. Оценка финансовой безопасности – инструмент обеспечения экономической безопасности бизнеса / Б. М. Иванюк // Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии : материалы Междунар. науч.-практ. Интернет-конф., 17 сент. 2020 г. – Нур-Султан : Евраз. нац. ун-т им. Л. Н. Гумилева, 2020. – С. 185-190.

13. Иванюк Б. М. Державна політика зміцнення економічної безпеки бізнесу в Україні / Б. М. Иванюк // Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 22 жовт. 2020 р. – Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. – С. 110–112.

АНОТАЦІЯ

Іванюк Б.М. Формування економічної безпеки бізнесу в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Міністерства освіти і науки України. – Полтава, 2021.

Дисертація присвячена розробленню теоретичних і методичних засад та практичних рекомендацій формування економічної безпеки бізнесу в Україні. Досліджено еволюцію теорії економічної безпеки бізнесу, розкрито її сутність й надано об'єктно-суб'єктну характеристику. Вивчено передумови та чинники формування економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів і загроз.

Виконано порівняльний аналіз бізнес-середовища й визначено основні загрозові форми інституційних деформацій, що мають прояв в Україні. Розкрито методологічні засади оцінювання економічної безпеки бізнесу та обґрунтовано пропозиції щодо їх удосконалення з урахуванням інституційних деформацій і загроз. Установлено залежність та досліджено чутливість інтегральної оцінки економічної безпеки бізнесу до найбільш небезпечних загроз і здійснено моделювання їх впливу.

Обґрунтовано сукупність напрямів підвищення дієвості механізмів подолання ризиків та забезпечення економічної безпеки бізнесу. Запропоновано нові підходи до визначення пріоритетів безпекоорієнтованої державної економічної політики й формування сприятливого бізнес-середовища.

Ключові слова: безпека, бізнес, економічна безпека бізнесу, загрози, формування бізнес-середовища, механізми подолання ризиків.

ABSTRACT

Ivanyuk B.M. Formation of economic security of business in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.03 – economy and management of a national economy. – National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk" of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Poltava, 2021.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for the formation of economic security of business in Ukraine. The evolution of the theory of economic security of business and modern approaches are investigated. The essence of economic security of business is revealed, its place in the general system of business environment and maintenance of economic security of the state is defined. The object-subject characteristic of the system of economic security of business is given. The preconditions and factors of formation of economic security of business in Ukraine taking into account global challenges and threats are investigated. Threats to the formation of economic security of business and institutional distortions in Ukraine are generalized.

A comparative analysis of the business environment as a basis for ensuring the economic security of business entities. Incentives and disincentives for ease of doing business in Ukraine in the institutional sphere have been identified. The indicators that determine the criticality of Ukraine's lag behind the world average parameters of the competitiveness of the national economy are generalized and systematized. This made it possible to identify real threats to the economic security of business associated with too low level of financial market development, macroeconomic and financial instability in the country, inefficiency of public administration, low level of social protection, in particular the unsatisfactory state of the health care system. The COVID-19 pandemic is a source of fundamentally new, most dangerous threats to the economic security of business.

The main threatening forms of institutional distortions that are manifested in Ukraine (shadow economy, raiding, unproductive outflow of capital, corruption) have been identified. These forms of institutional distortions are the largest in terms of volume, socio-economic consequences and real threats to the economic security of business in modern Ukraine.

Methodological approaches to the study of economic security of business are proposed, general and special methods, principles, methods of scientific knowledge are determined. The methodological principles of assessing the economic security of business are revealed, the objective function of which is to assess the real trends of change of the integrated indicator of economic security of business taking into account changes in the external and internal environment. A system of indicators for assessing the economic security of business has been formed, taking into account current threats and institutional distortions in Ukraine. The dependence and sensitivity of business economic security to the most dangerous threats are established and the modeling of their influence is carried out.

The set of directions of increase of efficiency of mechanisms of overcoming of risks, taking into account existing features of economic, political and sociocultural situation in Ukraine is substantiated.

New approaches to defining the priorities of state economic policy are proposed, which require reassessment of the role and impact of traditional factors on economic security and business environment (economic, political, institutional, infrastructural, socio-cultural and others) and the introduction of new, more effective

economic management mechanisms. both at the level of enterprises and the country as a whole, aimed at eliminating barriers, obstacles, risks, threats that change the conditions for realizing the potential of business development in the context of increasing global challenges.

A new approach to creating a favorable business environment is proposed, where the state controls the understanding of the need to create conditions for its free development, where institutional factors should act to ensure business security, reduce transaction costs, increase efficiency and favorable business environment. The mechanism of the safety-oriented business environment formation in Ukraine is developed.

Key words: security, business, economic security of business, threats, formation of business environment, mechanisms of overcoming risks